

УДК 373.2

*ОЛЕКСАНДРА КУЗЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри українознавства і філософії, Івано-Франківський
національний медичний університет, Україна
ORCID ID 0000-0003-1900-1196
oleksandrakuz@ukr.net*

*ТАМАРА МАРЧІЙ-ДМИТРАШ, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти,
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника, Україна
ORCID ID 0000-0001-8438-9735
tamara.marchii@pnu.edu.ua*

*НАТАЛІЯ ЗАХАРАСЕВИЧ, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти,
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника, Україна
ORCID ID 0000-0003-2808-3947
nataliia.zakharasevych@pnu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ВИХОВАНЦІВ ЗДО ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

*OLEXANDRA KUZENKO, Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent of the Department of Ukrainian Studies and Philosophy,
Ivano-Frankivsk National Medical University*

*TAMARA MARCHII-DMYTRASH, Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent of Department of Theory and Methods of Preschool and Special
Educational, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

*NATALIIA ZAKHARASEVYCH, Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent of Department of Theory and Methods of Nursery and Special
Educational, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

FORMING OF BASIC MATHEMATICAL CONCEPTS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH ETHNOLOGY MEANS IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

У статті розкрито теоретико-методичні аспекти використання народознавства у формуванні елементарних математичних уявлень вихованців ЗДО. Обґрунтовується значення усної народної творчості як дієвого дидактичного засобу розвитку математичних умінь вихованців із нормотиповим розвитком та їх однопотікових з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору. Акцентується, що в роботі з вихованцями груп ЗДО із інклюзивною формою навчання з метою формування елементарних

математичних уявлень доцільно застосовувати такі малі фольклорні форми, як лічилки, прислів'я, казки. Їх використання під час спеціальних занять з формування елементарних математичних уявлень та організації ігрової діяльності дітей суттєво активізує пізнавальну діяльність, дозволяє створити оптимально сприятливі умови для особистісного розвитку дошкільників.

Ключові слова: формування, елементарні математичні уявлення, народознавство, інклюзивний освітній простір, дошкільний вік, діти з особливими освітніми потребами.

Summary. The article reveals the

theoretical and methodological aspects of using ethnology in the forming of basic mathematical concepts of children in the Institutions of Preschool Education (IPE). The importance of oral folk art as an effective didactic mean for developing mathematical skills of children with normotypical development and their peers with special educational needs in an inclusive educational space is substantiated. It is emphasized that when working with children of preschool educational institutions in groups with an inclusive form of education, in order to form basic mathematical concepts, it is advisable

to use such small folklore forms as: counters, proverbs, fairy tales. Their usage during special classes on the forming of basic mathematical concepts and the organizing of children's play activities significantly activates cognitive activity and allows to create optimally favorable conditions for the personal development of preschoolers.

Key words: forming, basic mathematical concepts, ethnology, inclusive educational space, preschool age, children with special educational needs.

Мета: розкрити значення народознавства у формуванні елементарних математичних уявлень вихованців ЗДО з інклюзивною формою навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Упровадження інклюзивної форми навчання зумовлює модернізацію освітнього процесу ЗДО з метою створення оптимально сприятливого простору для особистісного розвитку й активізації пізнавальної діяльності кожного вихованця. Формування елементарних математичних уявлень займає важливе місце у психолого-педагогічному супроводі дитини з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки має суттєвий корекційний потенціал. Завдяки використанню народознавства в освітньому процесі ЗДО з метою формування елементарних математичних уявлень вирішується комплекс дидактичних, виховних і корекційних завдань, що позитивно впливає на пізнавальну діяльність як дітей з ООП, так і їх однолітків із нормотиповим розвитком.

Аналіз досліджень і публікацій.

Доцільність використання фольклору в розвитку елементарних математичних уявлень обґрунтовано у працях видатних українських педагогів Г. Ващенко, О. Духновича, С. Русової, В. Сухомлинського та ін., де акцентується, що саме усна народна творчість ознайомлює малюків з традиціями народної культури та допомагає їм пізнати складний світ математики в доступній і зрозумілій формі.

У дослідженнях сучасних учених висвітлюються різноманітні аспекти

формування елементарних математичних уявлень дітей дошкільного віку засобами народознавства. Так, М. Пилявська аргументувала ефективність використання фольклору як засобу формування елементарних математичних уявлень; Л. Плетеницька проаналізувала методику ознайомлення дітей із засобами лічби, народними мірами та народним математичним письмом; Н. Баглаєва розкрила ефективність ознайомлення дошкільників з вимірюванням за допомогою народних мір у контексті визначення особливостей їх обчислювальної діяльності; О. Яловська здійснила тематичну систематизацію загадок математичного змісту, класифікувавши у групи: кількість і лічба, величина, форма, уявлення про час, орієнтування у просторі і часі (Пилявська, 2019).

Зміст і основні напрями формування елементарних математичних уявлень у дітей з ООП відображено в наукових працях К. Крамаренко, К. Куш, Н. Листопад та ін., у яких звертається увага на необхідності врахування індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку різних нозологічних груп у їх психолого-педагогічному супроводі. Окремим напрямом досліджень стало забезпечення педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вихователів до застосування народної математики у практиці навчання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної групи.

У працях А. Богуш, Н. Кирсти, Н. Лисенко, Т. Павлюк наголошується на підвищенні ефективності професійної підготовки здобувачів вищої освіти завдяки опануванню методичних прийомів виховання дошкільників засобами народознавства. Так, у праці Т. Павлюк правомірно акцентується, що матеріал з народної математики може органічно поєднуватися із сучасними методиками формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку, доповнювати та раціоналізувати освітній процес, таким чином сприяючи підвищенню пізнавального інтересу до навчання (Павлюк, 2019).

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим завданням організації інклюзивного освітнього

простору в сучасних ЗДО є забезпечення оптимальних умов для соціальної адаптації та активізації розвитку всіх психічних процесів дітей з ООП, а також успішної підготовки їх однолітків з нормотиповим розвитком до навчання у школі. При цьому враховується, що розвиток обох категорій дошкільників з перших днів життя суттєво відрізняється, що необхідно враховувати в організації їх пізнавальної діяльності, зокрема у формуванні елементарних математичних уявлень.

Для розвитку дітей з ООП всіх нозологічних груп може бути властивими: соціальна дезадаптованість; порушення мовленнєвого розвитку; уповільнений і обмежений розвиток моторики; проблеми у сприйманні; порушення мислительних процесів; уповільнена пізнавальна діяльність; низький рівень знань і уявлень про предмети та явища довкілля (Кузенко, Ніколаєску, Нікітська, 2021, с. 41). Як наслідок, при вступі до ЗДО в них простежується затримка в розвитку та відсутність елементарних математичних уявлень.

Діти з ООП дошкільного віку, як правило, не володіють лічбою в межах трьох, не виявляють розуміння значення дієслова "полічи" та прислівника "скільки?". Також вони не проявляють здатності визначити, де знаходиться більша, а де менша кількість предметів (один і багато), не можуть виділити певну кількість предметів з множини, оскільки для них властиві порушення зорової і слухової уваги, труднощі в зосередженні, ідентифікації і групуванні предметів за різними ознаками. Усе це суттєво ускладнює розвиток математичних уявлень, перешкоджає у здійсненні дитиною рахунку на основі зорового чи слухового сприйняття.

Формуванню елементарних математичних уявлень відводиться окреме місце у психолого-педагогічному супроводі вихованців з ООП в умовах інклюзивного освітнього простору. Завдання психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП визначаються індивідуальною програмою розвитку, у якій враховується, що поетапне формування елементарних математичних уявлень забезпечує

розвиток різних сторін сприймання та мислення, а також пізнавальної діяльності дитини загалом.

Опанування елементарних математичних уявлень правомірно вважається одним з ефективних засобів корекції затримки психічного розвитку дошкільників з ООП, оскільки заняття лічбою, порівнянням і перетворенням множин стимулюють цілеспрямовані мислительні процеси.

До основних форм організації освітнього процесу з формування елементарних математичних уявлень вихованців в умовах інклюзивного освітнього простору ЗДО належать: ігри; спостереження; індивідуальна практична діяльність; дидактичні ігри та вправи логіко-математичного змісту; спеціальні та інтегровані заняття, а також навчальні (освітні) ситуації з математики за участі двох-трьох дітей і тривалістю 3–5 хв. (Плетеницька, 2012, с. 25).

Заняття з формування елементарних математичних уявлень у групах ЗДО із інклюзивною формою навчання забезпечують вирішення комплексу завдань, пов'язаних із забезпеченням особистісного розвитку вихованців і наданням корекційної допомоги їх одноліткам з ООП, зокрема:

- опанування способів засвоєння суспільного досвіду: наслідування, дії за зразком, виконання завдань за словесною інструкцією;

- сенсорний розвиток: розвиток умінь сприймати, запам'ятовувати, розрізняти, виділяти за зразком, групувати предмети за кількісною ознакою, незважаючи на їх інші властивості, функціональне призначення та розташування; наслідування за зразком чи словесною інструкцією; перетворення множин тощо;

- пізнавальний розвиток: опанування здатності порівнювати, узагальнювати, встановлювати відповідність між елементами множин, причинно-наслідкові зв'язки та залежності;

- мовленнєвий розвиток: накопичення та засвоєння необхідного активного словника, що позначає кількісні та якісні характеристики предметів; кількісні відношення; дії з предметами тощо. До видів українсь-

кого фольклору, який дозволяє розв'язувати означені завдання, зокрема активізує такі мислительні операції, як: аналіз, синтез, абстрагування, класифікація, узагальнення, порівняння – належать народні лічилки, загадки, прислів'я, приказки та казки. Використання вихователями на спеціальних заняттях з формування елементарних математичних уявлень усної народної творчості з математичним змістом допомагає вихованцям засвоїти числа, їх послідовність, величину тощо. У цих творах відображено уявлення народу про довкілля у його взаємозв'язках і взаємозалежностях, які можуть відобразитися через кількісні показники, величини, розміщення у просторі та часі (Плетеницька, 2012, с. 117).

Народні лічилки належать до малих фольклорних жанрів, у яких зосереджені математичні уявлення. Як зазначає М. Стельмахович, лічилки багаті на творчу фантазію дітей. Це римовані віршики, які можуть складатися з шести, восьми, десяти і більше рядків, за допомогою яких перелічуються учасники гри. Лічилки переважно складаються зі слів, які позначають лічбу. Приміром:

*Раз, два – дерева,
Три, чотири – вийшли звірі,
П'ять, шість – пада лист,
Сім, вісім – птахи в лісі.
Дев'ять, десять – це сунічки
Підвели червоні личка.*

*Раз, два, три, чотири, п'ять –
Вийшов зайчик погулять.
Як нам бути, що зробити?
Треба зайчика зловити,
Будем знову рахувати:
Раз, два, три, чотири, п'ять.*

Дидактичне значення лічилки зумовлюється тим, що вони в ігровій формі в доступний і легкий спосіб підводять дітей до засвоєння числових понять у їх практичному застосуванні. Проте не в усіх лічилках вживаються числівники, адже є й такі, якими діти користуються, граючись у піжмурки. Приміром: Котилася торба. З високого горба. А в тій торбі Хліб-палиця...

Разом з тим лічилки привчають

дітей здійснювати кількісний аналіз предметів, вони активно розвивають мовлення, звукову та інтонаційну виразність. У звуковому оформленні лічилок може бути зроблений наголос на вимовленні певного звука з метою тренування артикуляції і вироблення певних орфоепічних навичок (Стельмахович, 1997).

У більшості лічилок міститься логічний числовий звукоряд, для якого властивою є чіткість ритму та віршована форма. Це сприяє оволодінню дітьми уявленнями про множину та число, засвоєнню натурального ряду чисел, порядку в ряді величин; активізує в дитячому мовленні слова-числівники (Плетеницька, 2012, с. 119). Наприклад: "Раз, два, три, чотири, кози дзвоника вчепили. Коза бігає, кричить, просить дзвоник відчепить".

Використання лічилок сприяє активізації мислительних процесів дітей, позитивно впливає на розвиток у них кмітливості і спостережливості. Характерно, що у змісті лічилок можуть з гумором ставитись певні задачі, розв'язання яких пов'язується з необхідністю здійснювати певні арифметичні дії (Богуш, 2002, с. 111).

В умовах інклюзивного освітнього простору ЗДО лічилки мають широкий спектр застосування як під час спеціальних занять з формування елементарних математичних уявлень, так і в організації ігрової діяльності всіх, без винятку, вихованців. Проте для діток з ООП лічилки можуть бути корисними у проведенні пальчикової гімнастики, під час якої синтезовано різні корекційні завдання, зокрема: розвиток дрібної моторики та активізація розвитку всіх психічних процесів (мислення, мовлення, уваги, уяви, пам'яті).

До зразків української народної творчості, які можуть застосовуватися в роботі з вихованцями груп ЗДО з інклюзивною формою навчання, належать прислів'я. У них образно й чітко передається життєвий досвід, народна мудрість. Зміст багатьох прислів'їв містить знання про число, форму, величину, простір та час. Приміром, "Сім разів відмір – один раз відріж", "У страху очі великі", "Ранок вечора мудріший".

Опанування знань про час та одиниці його виміру дітьми старшого дошкільного віку пов'язується з ознайомленням з народним календарем, до якого належить ще один фольклорний жанр - прикмети. Завдяки їм розкриваються особливості часових і просторових відношень у природі. Відтак їх доцільно використовувати для закріплення здобутих знань про дні тижня, засвоєння послідовності місяців та пір року, з якими пов'язуються сезонні зміни (*Плетеницька, 1999, с. 8*). Наприклад, "У понеділок роботи не починай і в дорогу не вирушай", "Сон на зиму відклади, а діло в квітні зроби".

Окреме місце в освітньому процесі груп ЗДО з інклюзивною формою навчання відводиться українським народним казкам. Завдяки їх застосуванню активізується засвоєння дітьми слів-числівників, закріплення уявлень про форму, величину, простір та час. Використання казки допомагає зрозуміти значення найпростіших математичних понять, навчитися встановлювати тимчасові взаємини, здійснювати порядковий і кількісний рахунок, визначати просторове розташування предметів (*Бабій, 2010, с. 93*). Ознайомлення з казковими героями і їх пригодами виховує допитливість, розвиває пам'ять у вихованців з нормотиповим розвитком, а дітям з ООП допомагає зосередити увагу, пробуджуючи інтерес до навчального процесу. Присутність казкового героя на занятті з формування елементарних математичних уявлень або заняття-казка надає процесу навчання позитивного емоційного забарвлення. У казці зсередежні гумор, фантазія, творчість, що суттєво активізує опанування математичних уявлень і позитивно впливає на розвиток мислительної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання народознавства в освітньому процесі ЗДО з метою формування елементарних математичних уявлень вихованців груп з інклю-

зивною формою навчання дозволяє вирішувати комплекс дидактичних, виховних і корекційних завдань. Першочерговим серед них є розвиток у дітей дошкільного віку інтересу до математики. Завдяки ігровій формі, доступності і зрозумілості дітям лічилок, загадок, казок вони вивчають слова-числівники, закріплюють уявлення про форму, величину, простір та час. Відтак уведення у світ математики через використання усної народної творчості допоможе дітям з нормотиповим розвитком швидше, легше та з цікавістю засвоювати навчальну програму, а для їх однолітків з ООП створити максимально сприятливі умови для активізації пізнавальних процесів та соціалізації.

Подальші дослідження можуть зосереджуватися на науковому обґрунтуванні методики формування елементарних математичних уявлень вихованців з ООП різних нозологічних груп засобами народознавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій І. В. (2010). Засоби народної педагогіки та шляхи їх використання у моральному вихованні старших дошкільників. *Умань*, 6–7, 124–126.
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. (2002). Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ: Вища школа. 407 с.
3. Кузенко О., Ніколаєску І., Нікітська Ю. (2021). Розвиток емоційної децентрації вихованців інклюзивних груп ЗДО засобами ігротерапії. *Освітні обрії*, 2 (53), 40–42.
4. Павлюк Т. (2019). Підготовка майбутніх вихователів до застосування народної математики в практиці навчання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної групи. *Інноватика у вихованні*, 10, 207–212.
5. Пилявська М. В. (2019). Використання фольклору як засобу формування елементарних математичних уявлень. URL <https://surl.lj/qmdilp>
6. Плетеницька Л. С. (2012).

Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя: ЛПДС. 156 с.

7. Плетеницька Л. С. (1999). Мандрівка у народну математику. *Тернопіль*, 1, 3–8.

8. Стельмахович, М. Г. (1997). Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН. 232 с.

9. Формування елементарних математичних уявлень у дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку. URL <https://surl.li/ozfhsl>

REFERENCES

1. Babii I. V. (2010). Zasoby narodnoi pedahohiky ta shliakhy yikh vykorystannia u moralnomu vykhovanni starshykh doshkilnykiv. *Uman*, 6–7, 124–126.
2. Bohush A. M. (2002). *Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi*. Kyiv: Vyshcha shkola. 407 s.
3. Kuzenko O., Nikolaiesku I., Nikitska Yu. (2021). Rozvytok emotsiinoi detsentratsii vykhovantsiv inkliuzyvnykh hrup ZDO zasobamy ihiroterapii. *Osvitni obrii*, 2 (53), 40–42.
4. Pavliuk T. (2019). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do zastosuvannia narodnoi matematyky v praktytsi navchannia ditei doshkilnoho viku v umovakh inkliuzyvnoi hrupy. *Innovatyka u vykhovanni*, 10, 207–212.
5. Pyliavska M. V. (2019). Vykorystannia folkloru yak zasobu formuvannia elementarnykh matematychnykh uiavlen. URL <https://surl.lj/qmdilp>
6. Pletenytska L. S. (2012). *Lohiko-matematychnyi rozvytok doshkilnykiv*. Zaporizhzhia: LIPS. 156 s.
7. Pletenytska L. S. (1999). *Mandrivka u narodnu matematyku*. Ternopil, 1, 3–8.
8. Stelmakhovich M. H. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika*. Kyiv. IZMN. 232 s.
9. Formuvannia elementarnykh matematychnykh uiavlen u ditei z intelektualnyimi porusheniamy doshkilnoho viku. URL <https://surl.li/ozfhsl>

Стаття надійшла 15.05.2025 р.

